

El dia que set segles de regnat s'esvaïren

Fa sis-cents anys justos el darrer rei català, Martí l'Humà, perdia el seu únic hereu i deixava el Casal de Barcelona davant d'un greu problema successori. Amb el Compromís de Casp, preparat minuciosament pels aragonesos, la Corona passà a mans de la casa castellana dels Trastàmara. Aquell acord va bandejar el candidat legítim, Jaume d'Urgell, que moriria empresonat al castell de Xàtiva uns anys després, i va posar fi a un regnat català de set segles.

El 25 de juliol de 1409, ara fa sis-cents anys, moria Martí el Jove, rei de Sicília i hereu de la Corona d'Aragó. Amb la mort, un any després, del seu pare, Martí l'Humà, s'extingia la nissaga del Casal de Barcelona, iniciada sis segles abans pel comte Guifré el Pilós.

Durant els mesos d'estiu, el rei Martí acostumava a contemplar el mar des dels finestrals del palau de Bellesguard, al peu de Collserola, des d'on veia les galeres de l'estol català atansar-se al port de Barcelona. L'arribada de vaixells era sempre sinònim de notícies; sovint bones, com les que a mitjan juliol del 1409 portaren dos emissaris del seu fill, Martí el Jove, rei de Sicília, informant-lo que els rebels sards havien estat derrotats a la batalla de Sanluri i que l'illa de Sardenya era a punt de ser sotmesa. Uns dies més tard, però, a començament d'agost, arribava una galera amb noves dolentes, que deixaren el rei sumit en una profunda tristesa i desesperació. Fou el frare dominic valencià Vicent Ferrer qui, per encàrrec de Benet XIII, l'anomenat antipapa, va pujar fins al palau de Bellesguard per comunicar al rei que el prin-

La fi d'un gran llinatge

cep Martí, el seu fill primogènit i hereu de tots els regnes, havia mort a Càller, a Sardenya. De res no havien servit les cartes que el rei, temorós pel fet de no tenir cap altre descendent, havia enviat repetidament al seu fill, prevenint-lo del clima malsà de l'estiu sard. Prop dels aiguamolls insalubres de Sanluri, el jove príncep havia contret la malària, una malaltia infecciosa que el dia 25 de juliol de 1409 va acabar amb la seva vida, als trenta-tres anys. Mossèn Pere Tomic, un dels grans cronistes catalans del segle XV, va deixar constància de la importància de la mort de l'hereu del

Casal de Barcelona: "En aquell jorn se perdé la honor e prosperitat de la nació catalana", deia aquest il·lustre cavaller i historiador berguedà.

No debades, amb la mort del primogènit, el rei Martí l'Humà es quedava sense el seu únic hereu legítim. L'existència, al llarg de set segles, del Casal de Barcelona, un llinatge iniciat l'any 878 amb el comte Guifré el Pilós, estava en perill de quedar interrompuda. Enrere restaven les gestes dels grans comtes i reis catalans, com, per exemple, l'expedició de Ramon Borrell a Còrdova l'any 1010; les primeres temp-

Set segles de comtes i reis catalans

Sepulcre de Guifré el Pelós, al monestir de Ripoll.

840

1 Guifré I de Barcelona, dit el Pelós (v.840 – 897). Repoblà el centre de Catalunya, que havia quedat devastat per les incursions dels sarraïns.

897

2 Guifré II, dit també Borrell I (v.874 – Barcelona, 911). Va esdevenir comte de Barcelona i dels altres comtats l'any 897, en morir el seu pare, Guifré I. Va repoblar el Lluçanès.

874

911

3 Sunyer I (v.870 – Sant Pere de Rodes, 950). Fill de Guifré el Pelós i germà de Guifré II. Va dirigir expedicions militars contra els musulmans a la costa catalana, arribant fins a Tarragona i Tortosa.

950

810

850

900

950

El primer titular del comtat de Barcelona, creat l'any 801, fou el comte Berà. A aquest el van succeir onze comtes feudataris més, designats pels reis francs, el darrer dels quals fou Guifré el Pelós, nomenat comte de Barcelona l'any 878. A partir de Guifré, el títol de comte de Barcelona es va convertir en hereditari, cosa que va suposar la creació d'un llinatge, el del Casal de Barcelona, que es va perllongar durant disset generacions, que donaren vint-i-un comtes i reis en 532 anys.

927

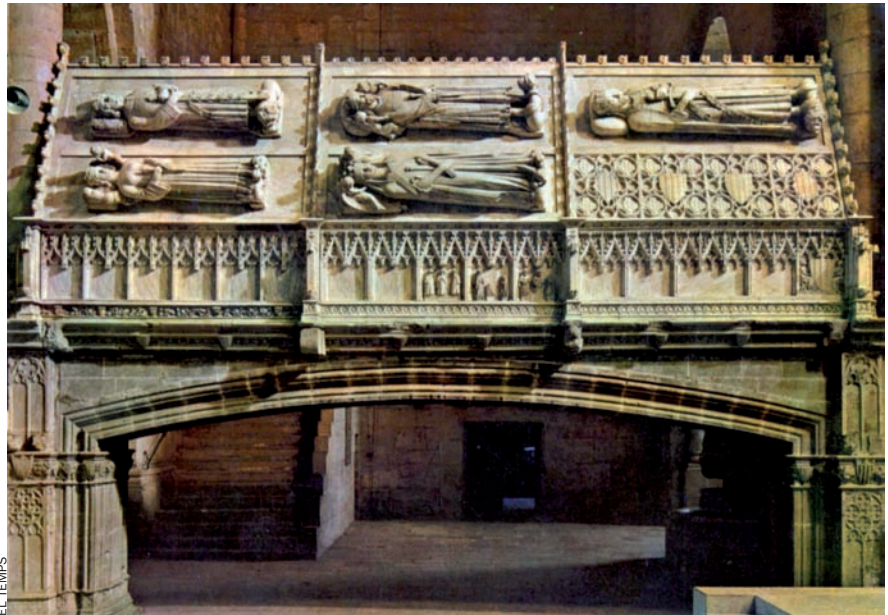
Escut del casal de Barcelona.

4 Borrell II (927 – 992). Fill de Sunyer I. Després de patir l'atac i destrucció de Barcelona per part d'Al-Mansur el 985, es va negar a retre vasallatge al rei francès i va declarar independents els comtats catalans.

tatives del comte Ramon Berenguer III per controlar el Mediterrani al segle XII; les grans conquestes de Mallorca i València, fetes pel rei Jaume I el 1229 i el 1238, o bé l'engrandiment del territori de la corona en temps del seu fill, Pere el Gran, i l'assoliment de la màxima expansió mediterrània del Casal de Barcelona, amb les incorporacions dels ducats d'Atenes i Neopàtria, al segle XIV, en temps d'Alfons el Benigne, avi de Martí l'Humà.

Un príncep estimat. L'historiador Ramon Closas, en el llibre *Els darrers comtes de Barcelona*, inclou una descripció de Martí el Jove feta per Jerónimo Zurita, un historiador que fou cronista oficial del regne d'Aragó al segle XVI. "Era el rei de Sicília de gran coratge i molt arriscat per aventurar la seva persona a tot perill i d'una fortitud i d'una constància invencibles; i, de tal manera, s'exercitava en les coses de les armes i les seguia com la seva ordinària recreació i passatemps. Era en la flor de la seva juvenesa: i era el fonament en què es recolzava tota l'esperança, no sols de successió, sinó també d'exaltació i augment d'aquest reialme i dels seus estats; i per les seves excel·lents

EL TEMPS

Al Monestir de Poblet reposen les despulles de diversos reis catalans. A la pàgina 11, imatge del comte Ramon Berenguer III amb la capella reial al fons. El conjunt del Palau Reial fou la seu del Casal de Barcelona

virtuts i per la grandesa del seu cor, era el més estimat de tots els prínceps del seu temps", deia Zurita.

Martí el Jove havia nascut vers l'any 1376 i era fill de la primera esposa de Martí l'Humà, Maria de Luna. Els tres germans que el van seguir, els prínceps

Jaume, Joan i Margarida, van morir quan eren petits, de manera que Martí va quedar com a únic descendent reial. Per acabar-ho d'adobar, els infants Pere i Martí, els fills que el jove hereu va tenir amb les seves dues esposes, Maria de Sicília i Blanca de Navarra, també

Ramon Borrell, tal i com apareix en un pergami del segle XV.

5 Ramon Borrell (v.972 – Barcelona, 1017). Fill de Borrell II, a qui va succeir el 992. Casat amb Ermesenda de Carcassona, que va actuar com a regent a la seva mort. L'any 1010 va organitzar, juntament amb els comtes d'Urgell i de Besalú, la famosa expedició a Còrdova, que va suposar la fi del domini musulmà a Catalunya.

7 Ramon Berenguer I, dit el Vell (v.1023 – 1076). Fill de Berenguer Ramon I. Després de patir i sufocar una important revolta dels nobles, va aconseguir reorganitzar el poder comtal. Durant el seu govern es va realitzar la primera i primitiva promulgació dels Usatges de Barcelona, la base del dret comú català.

9 Berenguer Ramon II, dit el Fraticida (1053 – Jerusalem, 1097). Germà de Ramon Berenguer II, amb qui va tenir una relació tibant per l'herència, per la qual cosa es creu que va tramar la seva mort.

6 Berenguer Ramon I, dit el Corbat (v.1006 – 1035). Fill de Ramon Borrell i d'Ermesenda de Carcassona. Durant el seu govern es va celebrar la primera assemblea de Pau i Treva, a Toluges, al Rosselló, presidida per l'abat Oliba, que tenia per objectiu acabar amb les lluites senyoriales.

8 Ramon Berenguer II, dit el Cap d'Estopes (1053 – Gualba, 1082). Fill de Ramon Berenguer I. S'enfrontà i fou derrotat pel famós Cid Campeador, quan aquest servia als sarraïns, que el va fer presoner. Posteriorment va ser assassinat, sembla ser per ordre del seu germà.

10 Ramon Berenguer III, dit el Gran (Rodés, Occitània, 1082 – Barcelona, 1131). Fill de Ramon Berenguer II. Fou el primer comte català que es va interessar per l'expansió mediterrània i, de fet, va organitzar breus incursions a les illes de Mallorca i Eivissa. També va estendre els seus dominis cap a la Provença. Va fundar els ordres militars de l'Hospital i del Temple.

Text: X. Camprubi // Gràfic: V. Prieto

972

1017

1023

1076

1053

1097

1000

1050

1100

1140

992

1006

1035

1053

1082

1082

1131

van morir molt aviat. Per tot plegat, la mort de Martí el Jove, que havia estat nomenat hereu de la Corona d'Aragó per les corts celebrades a Saragossa el maig de 1398, va deixar el Casal de Barcelona amb un greu problema successori. Per tal de solucionar-ho, al rei Martí l'Humà només li quedaven dues opcions: nomenar hereu el seu nét Frederic, fill il·legítim de Martí el Jove, o bé tornar-se a casar.

El fill de Tàrsia. A banda dels dos fills, malaurats, que van néixer dels matrimonis amb les reines Maria i Blanca, Martí el Jove en va tenir dos més, Frederic i Violant, fruit, respectivament, de la relació amb dues amants sicilianes: Tàrsia Rizzari i Agatuccia Pesci. Segons l'historiador Antoni Closas, Martí l'Humà sentia un gran afecte pels seus néts, ja que al cap i a la fi, tot i ser il·legítims, eren descendents naturals del seu fill i, a manca d'altres, podien assegurar la supervivència del llinatge. És per això que va manar que tots dos fossin traslladats a Barcelona, on podrien gaudir de les atencions de la cort. En una carta adreçada a la seva esposa Maria, el rei mostrava una gran alegria, i la sensibilitat que justificava el seu

La fi del casal català, en el seu cinquè centenari

La mort de Martí el Jove, el juliol de 1409, i la del seu pare, el rei Martí l'Humà, l'any següent van ser recordades de forma solemne cinc segles després. En una llarga conferència pronunciada al Centre Excursionista de Catalunya el 31 de maig de 1910, l'historiador Daniel Girona Llagostera explicava com es va rebre la notícia de la mort del príncep hereu i com això afectà el rei: "La mala nova de la mort de l'infant arribà a la nostra ciutat. Mai dolor més gran i pregon fou sentit d'un poble per son príncep. Fou més aviat un estupor que aclaparà a tots. La mort de l'infant en Martí punyí fonament el cor del bondadós rei, que romangué sota el dolor més aclaparador. Aquest condol que unia tan íntimament el poble amb son rei

no era degut sols a la pèrdua d'un príncep que ja es feia estimar per son poble, ni tampoc sols al dolor de qui perd son fill; tant lo rei com el poble veien la pèrdua del successor de la corona sense gairebé esperança de nou rebrot e preveien el porvenir ple de lluites i guerres d'ambicions i, fins i tot, el perill de la pàtria." Sobre la mort del darrer comte del Casal de Barcelona, l'historiador feia aquesta valoració, romàntica i apocalíptica alhora, davant l'audiència present a la conferència del Centre Excursionista de Catalunya: "El sol del casal català, que al segle IX, sortint de les boires del començament del govern del comte Guifré, apareixia resplendent en els cims del Pirineu i havia portat la llum i l'escalf de la civilit-

sobrenom, després d'haver rebut els dos néts al palau de Valldaura, a sobre d'Horta, una de les residències reials:

"la vista dels quals havem haguda i havem singular alegria i goig, i en aquells moments havem concebuda gran i cor-

Estendard dels reis de la corona d'Aragó.

11 Ramon Berenguer IV, dit el Cast (Barcelona, 1114 – Torí, 1162). Fill de Ramon Berenguer III. El 1137 es va prometre en matrimoni amb la princesa Peronella d'Aragó. Això va permetre la constitució de la Corona d'Aragó, de manera que el Regne d'Aragó va quedar incorporat al Casal de Barcelona.

1114 1162

13 Pere I el Catòlic (Montblanc, 1177 – Muret, 1213). Fill d'Alfons el Cast i Sança de Castella. Va morir en l'enfrontament amb les tropes de Simó de Montfort a la Batalla de Muret, una derrota que va acabar amb les aspiracions catalanes d'expansió cap a Occitània.

1177 1213

15 Pere II el Gran (València, 1240 – Vilafranca del Penedès, 1285). Fill de Jaume I i Violant d'Hongria. Va engrandir la Corona d'Aragó amb la incorporació de Sicília i la conquesta de la illa de Gerba, a les costes de Tunísia, gràcies a les expedicions comandades pel gran almirall de la flota catalana, Roger de Llúria.

1240

1100

1150

1200

1250

12 Alfons I el Cast, dit també el Trobador (Sant Pere de Vilamajor?, 1154 – Perpinyà, 1196). Fill primogènit de Ramon Berenguer IV i de Peronella d'Aragó. Fou el primer membre del Casal de Barcelona en ostentar la categoria de rei.

Retrat del rei Alfons I el Cast, per Manuel Aguirre e Monsalbe (1885).

1154

1196

Retrat de Jaume I de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, del segle XVI.

1208

14 Jaume I el Conqueridor (Montpeller, 1208 – València, 1276). Fill de Pere el Catòlic i Maria de Montpeller. Ha sigut el més important de tots els reis catalans. Amb les conquestes de Mallorca i València va expandir el Casal de Barcelona fins als límits que avui dia conformen, més o menys, els Països Catalans. A més, va impulsar institucions cabdals, com les corts catalanes i el consell barceloní, així com grans avenços en el terreny jurídic i comercial.

zació per tots els pobles de la mar Mediterrània durant cinc segles, arribant a un esplendor mai assolit per cap altra nació en aquella època, es posa trist, entre vermellor de sang, nuvolades de calamitats i dissort, a començament del segle XV. Vindran sobirans estrangers i començarà el conflicte de les nacionalitats causant la decadència de nostra pàtria, la seva esclavitut i la total ruïna. A la mort material de nostre darrer rei en Martí, sense fills, quedava extingida la família reial. L'estela lluminosa dels sobirans de la Marca, després comtes de Barcelona i, més endavant, reis de grandiosos i rics estats, es fon en l'espai i desapareix per a sempre després de set segles de regnar sense interrupció. La fatídica predicció de fra Francesc Eiximenis acabava de realitzar-se: Catalunya en aquell instant era virtualment morta com a nació.”

dial amor en nostre cor, com sien molt bells infants i graciosos, ressemblants en la cara el dit Frederic a nostre i vostre

Amb el Compromís de Casp, l'herència de la Corona d'Aragó anava a parar a mans de dinastia castellana dels Trastàmara.

car fill el rei de Sicília i la dita Violant, a vós; de que l'amam sap Déu pus cordialment”, escrivia el rei a la reina, l'agost de 1404.

D'aquesta manera, per tal d'assegurar un hereu per a la corona, Martí l'Humà va voler legitimar el seu nét Frederic i, de fet, Martí el Jove, poc abans de morir, quan ja no li quedava altra descendència, havia deixat al seu fill bastard el comtat de Luna i la ciutat de Sogorb. Així, un cop mort Martí el Jove el juliol de 1409, el rei va reconèixer Frederic com a nét i va fer que el papa Benet XIII iniciés el procés de legitimació. Un cop fet això, el següent pas del rei era nomenar Frederic de Luna nou hereu de la Corona d'Aragó, cosa que a alguns nobles catalans no els va semblar gens bé. Pressionat per les Corts i pel Consell de Cent barceloní, el rei, que ja tenia més de cinquanta anys, es va haver de tornar a casar amb l'objectiu de mirar de tenir un altre fill.

Malauradament, aquest hereu mascle mai no arribà i, per acabar-ho d'adobar, el maig de 1410, mentre es trobava al monestir de Valldonzella, el rei Martí va emmalaltir sobtadament. De res no van servir les pressions de la mare del comte Jaume d'Urgell, que era casat amb una germana del rei, Isabel d'Aragó, com tampoc la visita urgent d'una delegació que deia representar les corts catalanes. La matinada del 30 de maig de 1410, Martí l'Humà exhalava el darrer sospir sense haver designat el seu hereu i deixant la legitimació de Frederic de Luna sense resoldre del tot. Aquella matinada, sis segles de llinatge genuïnament català van quedar extingits. Pitjor encara, dos anys després, amb la solució establerta en l'anomenat Compromís de Casp, l'herència de la Corona d'Aragó anava a parar a mans de dinastia castellana dels Trastàmara.

Xevi Camprubi

17 Jaume II el Just (València, 1267 – Barcelona, 1327). Segon fill de Pere el Gran i germà d'Alfons el Franc. Durant el seu regnat es va crear la gran Companyia Catalana d'Orient, que va expandir el regne fins a Atenes. Fou també el primer rei de Sardenya del Casal de Barcelona.

1267

1327

19 Pere III el Cerimoniós, dit també el del Punyalet (Balaguer, 1319 – Barcelona, 1387). Fill de l'Alfons el Benigne i Teresa d'Entença. En el seu regnat es va crear la Diputació del General o Generalitat de Catalunya. Va repoblar amb catalans la ciutat sarda de l'Alguer.

1319

Escut del Pere III a la porta del monestir de Poblet.

1387

20 Joan I el Caçador, dit també el Descurat (Perpinyà, 1350 – Foixà, 1396) Fill de Pere el Cerimoniós i Elionor de Sicília. Va ser també rei de Còrsega.

1396

1285

1350

1300

1350

1400

18 Alfons III el Benigne (Nàpols, 1299 – Barcelona, 1336). Fill de Jaume el Just i Blanca de Nàpols. Va incorporar definitivament el comtat d'Urgell a la corona, així com també els ducats d'Atenes i Neopàtria.

1299

1336

16 Alfons II el Franc, dit també el Liberal (València, 1265 – Barcelona, 1291). Fill de Pere el Gran i Constança de Sicília. Va conquerir l'illa de Menorca i va intentar també sotmetre a vassallatge diversos sultans del Magrib.

1265

1291

1357

1410

21 Martí I l'Humà, dit també l'Eclesiàstic (Girona, 1357 – Barcelona, 1410). Fill de Pere el Cerimoniós i germà de Joan el Caçador. Fou el darrer rei del Casal de Barcelona. La seva mort sense successor va donar lloc al Compromís de Casp.

Breviari de Martí l'Humà, a la Biblioteca Nacional de França.

Text: X. Camprubi // Gràfic: V. Prieto